

Review

Article **Állam a társadalomban 2.0: Az állam negyedik generációs elméletei felé**

Közelgő megjelenés az *Összehasonlító politika* című folyóiratban

Yuhua Wang¹

James C. Scott, *Against the Grain: A Deep History of the Earliest States* (New Haven, CT: Yale University Press, 2017).

David Stasavage, *A demokrácia hanyatlása és felemelkedése: A Global History from Antiquity to Today* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2020).

Daron Acemoglu és James A. Robinson, *A szűk folyosó: States, Societies, and the Fate of Liberty* (New York: Penguin Press, 2019).

Absztrakt

Az államról szóló modern társadalomtudományi tanulmányokat úgy jellemzem, hogy három generációból állnak: társadalomközpontú, államközpontú és az állam a társadalomban megközelítés. Ezt követően kitérek arra, hogy James Scott, David Stasavage, valamint Daron Acemoglu és James Robinson legújabb könyvei hogyan viszik előre a szakirodalmat azáltal, hogy az emberi politikai fejlődés teljes történetét figyelembe veszik. Végezetül pedig a szakterület közelmúltbeli hozzájárulásaira építve egy általam "Állam a társadalomban 2.0"-nak nevezett keretrendszerre teszek javaslatot, amelyben az állam és a társadalom közötti kapcsolatok az elit társadalmi hálózatain keresztül alakítják az állam erejét és formáját. Ez a keret egy potenciálisan ígéretes elemzési perspektívát kínál, amely új megvilágításba helyezi azokat a "mezo-időbeli" dinamikákat, amelyek számos esetben összekapcsolják az állam-társadalom kapcsolatok széles körű történelmi trendjeit az állam fejlődésének eredményeivel.

Kulcsszavak: Az állam, államalakulás, államfejlődés, demokrácia, állam és társadalom viszonya.

---

¹ Yuhua Wang a Harvard Egyetem Frederick S. Danziger kormányzati professzora. Kutatásainak középpontjában az

államépítés politikája áll. Yuhua első könyve *Tying the Autocrat's Hands: The Rise of the Rule of Law in China* (Cambridge University Press, 2015) című könyve azzal foglalkozik, hogyan lehet korlátozni egy autoriter államot. Jelenleg egy új könyvön dolgozik "Social Origins of Durable Rule in Imperial China" címmel, amely azt vizsgálja, hogyan alakul ki és marad fenn a hatékony államiság.

Az állam az emberi történelem legerősebb szervezete. A korai állam első jelei Mezopotámiában, i. e. 4000 és 2000 között jelentek meg, az állam mint intézményi struktúra számos átalakuláson ment keresztül méretét, funkcióját, formáját és erejét tekintve. Olyan szervezetté vált, amely nélkül nem tudunk élni.

Hogyan jöttek létre az államok? Miért jártak különböző fejlődési utakon? Miért erősek egyes államok és miért gyengék mások? Miért van az, hogy egyes államokat demokratikusan választott vezető irányít, míg másokat autokrata? Ezek a legősibb kérdések közé tartoznak, amelyek a társadalomtudományok nemzedékeinek figyelemre méltó tudományos munkásságát eredményezték.

Az államról szóló modern társadalomtudományi tanulmányokat úgy jellemezem, hogy három generációt foglalnak magukban. Az első generáció, amelyet az 1950-70-es évekre visszanyúló pluralista, strukturális-funkcionalista és neomarxista hagyományok képviselnek, *társadalomközpontú* perspektívát képvisel: az államot olyan színtérnek tekinti, ahol különböző társadalmi csoportok és osztályok versengenek a hatalomért. A második generáció, amelyet leginkább az 1980-as években az "állam visszahozását" célzó mozgalom tükröz, *államközpontú* perspektívát képvisel: az államot független, a társadalomtól autonóm szereplőként kezeli. E hagyománynak az államközi versenyre és az uralkodó-elit alkudozására összpontosító ágai az államépítéssel kapcsolatos legbefolyásosabb érveket hozták. A harmadik generáció az államközpontú szemléletre reflektálva elismeri, hogy az állam nem autonóm a társadalomtól - és gyakran versenyeznie kell vele a dominanciáért. Az *állam a társadalomban* perspektívát alkalmazva a tudósok e generációja az államépítés folyamatára alkalmazta meglátásait az újonnan függetlenné vált afrikai, ázsiai, latin-amerikai és közel-keleti államokban, és az 1980-as és 1990-es években tanulmányok lenyűgöző gyűjteményét hozta létre.

A meglévő kutatások nagy része azonban viszonylag rövid történelmi időszakokra és

egyres világrégiókra összpontosít. Ez a szúk időbeli és földrajzi fókusz felvetette

az államelméletek korábbi érveinek "hatókörfeltételeivel" kapcsolatos kérdések. Lehetséges, hogy vitáik egyszerűen az általuk vizsgált államfejlődés különböző szakaszait tükrözik.

Scott, Stasavage, valamint Acemoglu és Robinson három nemrégiben megjelent könyve az emberi politikai fejlődés teljes történetének figyelembevételével továbbfejleszti a szakirodalmat. Felismerve, hogy az államfejlődés fő mozgatórugói csak évszázadok múlva bontakoznak ki, a három könyv visszatér a társadalomtudományok elméletének alapítóinak nagy elméleti megközelítéseihez: Karl Marxhoz, Émile Durkheimhez és Max Weberhez.

Ezek a legújabb könyvek az államok és a társadalmak közötti, évezredekken átívelő kapcsolatokról elmélkednek (nem csak évtizedeken vagy évszázadokon át, mint a második világháború utáni legtöbb, a témával foglalkozó alapvető műben).¹ Míg a legtöbb korábbi tanulmány abból indul ki, hogy az elemzés tárgya - a modern állam - egy viszonylag rögzített és konszolidált entitás, ez a három könyv messzire visszanyúl a történelembe, hogy feltárja, hogyan jöttek létre a különböző típusú államok. Megkérdőjelezi azt a népszerű feltételezést is, hogy az állam autonóm a társadalomtól; mindkét szereplőt kölcsönösen átalakulónak tekintik, és értékeli az állam és a társadalom közötti kölcsönhatások dinamikáját. Az államközpontú és az állam a társadalomban perspektívából (a fent tárgyalt második és harmadik generációból) származó meglátásokat ötvözve a könyvek egyértelműbben érvelnek arról is, hogy a társadalom milyen feltételek mellett képes befolyásolni az államot. A korábbi munkák innovatív szintézisét nyújtják, és előrelépést jelentenek az államelméletek negyedik generációjának megteremtése felé.

Ezek a könyvek két lehetséges új irányt is mutatnak, amelyek felé az államelméletek fejlődhetnek. Először is, az a tendenciájuk, hogy messzire visszanyúlnak a történelembe, elkerülhetetlenül a politikai fejlődés eredettörténetét helyezi előtérbe. Mindhárom műben a kezdeti feltételek - az állam és a társadalom közötti viszonylagos hatalom az államalakulás során

- nagymértékben meghatározzák egy ország későbbi politikai fejlődését.

Ez a tendencia alábecsülheti azoknak a változásoknak a jelentőségét, amelyek az ország

a politikai fejlődés, ha egyszer elindul egy bizonyos pályán. Kína politikai történelmét például úgy jellemezni, mint a Qin-dinasztiától kezdve a társadalom feletti megszakítás nélküli állami uralmat, minden bizonnyal túlságosan stilizált a kínai történelem kulcsfontosságú fordulópontjai iránt érdeklődő összehasonlítóknak számára.

Másodsor, bár ez a három könyv az államfejlődést tágabb társadalmi kontextusban értékeli, keretrendszerük az államot és a társadalmat két különálló és egymással versengő entitásként kezeli. Az államot olyan egységes szereplőként kezelik, amely a társadalomban helyezkedik el, hogy megpróbálja átalakítani azt; a különböző társadalmi csoportok által képviselt társadalom viszont akadályozza vagy elősegíti a hatékony állam kialakulását. Ahogy azonban számos premodern társadalom és fejlődő ország tapasztalatai mutatják, az állam és a társadalom közötti határ gyakran elmosódik.² Az állami eliteknek társadalmi kapcsolataiktól függően gyakran eltérőek az érdekeik, ugyanakkor a társadalmi eliteket gyakran állami funkciókkal bízzák meg, és állami ügynökként járnak el. Ebben az értelemben Weber meghatározása az államnak az erőszak monopóliumát tekintve csak egy ideáltípus;³ a valóságban az állam partner a társadalommal a védelem és az igazságszolgáltatás biztosítása érdekében. Hasonlóképpen a társadalmat sem szabad az állammal *versengőnek* tekinteni; hasznosabb konceptualizáció a szociológiai hagyományt követve a társadalmat "mintázott kölcsönhatások hálójának" tekinteni, amely kiemeli kapcsolati jellemzőit, beleértve az államhoz való kapcsolódását is.⁴

Az államelméletek e két irányba történő továbbfejlesztésére tett előzetes erőfeszítésemben a szakterület közelmúltbeli hozzájárulásaira építetek, és az általam "Állam a társadalomban 2.0"-nak nevezett keretrendszerre teszek javaslatot, amelyben *az állam és a társadalom közötti kapcsolatok az elit társadalmi hálózatain keresztül alakítják az állam erejét és formáját*. Ez a keret egy potenciálisan ígéretes elemzési perspektívát kínál, amely új

megvilágításba helyezi azokat a "mezo-időbeli" dinamikákat, amelyek az állam-társadalom kapcsolatok széles körű történelmi trendjeit összekapcsolják a helyi eredményekkel, amelyek hatással vannak a mindennapi életre az adott időkből és helyeken.

A cikk további részében először áttekintem a korábbi tanulmányokban előterjesztett államelméleteket, és megvitatom, hogy az itt áttekintett három könyv hogyan segíti elő az államról alkotott képünket. Ezután meghatározok két fennmaradó kérdést, és javaslom, hogy a jövőbeni kutatások ezen a területen az állam és a társadalom közötti kapcsolatokra összpontosítsanak az új Állam a társadalomban 2.0 keretrendszer segítségével. A keretrendszer rövid bemutatásához Afrika, Kína, Anglia, Latin-Amerika és a Közel-Kelet politikai fejlődését használom fel. Az utolsó szakasz a jövőbeni kutatások lehetséges útjainak felvetésével zárul.

Az államelméletek három generációja

Ahhoz, hogy jobban megértsük e három könyv hozzájárulását, először áttekintem az államról szóló modern társadalomtudományi irodalmat, amely három nézőpontra bontható: társadalomközpontú, államközpontú és az állam a társadalomban megközelítés. Mindegyik perspektívát sorban tárgyaljuk.

Társadalom-központú perspektíva

A második világháború után a modern társadalomtudományok az alkotmányos elvek jogi formalista tanulmányozásától elfordultak az emberi viselkedés empirikusabb vizsgálataira. E viselkedéskutatási forradalom közepette a politika és a kormányzati tevékenység magyarázatának társadalomközpontú módszerei váltak uralkodóvá a politikatudományban és a szociológiában az Egyesült Államokban az 1950-es és 1960-as években. A kormányzat olyan színtér, ahol társadalmi és gazdasági csoportok versengenek a hatalomért és befolyásért. E generáció tudósai a kormányzati döntéseket és a közpolitikákat tekintették az érdeklődés fő eredményeinek. Ennek megfelelően azt vizsgálták, hogy kik vesznek részt a döntéshozatali folyamatokban, hogyan alakulnak át az ő "inputjaik" kormányzati "outputokká", és értékelték,

hogy kinek az érdekeit képviseli a kormányzat.

A pluralista hagyomány a politika csoportos értelmezését kínálja. Robert Dahl egyik alapvető hozzájárulásában azt vizsgálta, hogy a különböző csoportok hogyan vesznek részt a döntéshozatalban és hogyan befolyásolják azt, és kimutatta, hogy a hatalom számos, egymással versengő csoport között oszlik meg.⁵ David Truman elméleti szintézisében keretet ad arra vonatkozóan, hogy az érdekcsoportok hogyan támasztanak bizonyos igényeket más csoportokkal és a kormányzati intézményekkel szemben. Kifejezetten elveti azt az elképzelést, hogy az államnak egységes érdekei vannak, és az azonos csoportokhoz tartozó egyéneket tekinti a politika alapvető szereplőinek.⁶

A strukturális-funkcionalista hagyomány makroszintűbb elemzést alkalmaz. A szociológiában mélyen gyökerező struktúra-funkcionalisták a társadalmat összetett rendszernek tekintik, amely egy "testhez" hasonlít, amelynek különböző részei "szervek". E nézőpont szerint az intézmények azért léteznek, hogy bizonyos funkciókat lássanak el, és a kormányzati intézmények a rendszer részei, amelyekben minden egységnek megvan a maga szerepe. A társadalmi és gazdasági csoportok a kormányzat számára szolgáltatják inputjaikat, amely aztán outputokat állít elő.⁷

Végül a neomarxisták az államot az osztályuralom eszközének tekintik. Ahogy a termelési mód változik, úgy alakul a társadalom különböző osztályainak összetétele és hatalmi viszonyai, és az uralkodó osztály az államapparátust arra használja, hogy uralkodjon a többi osztály felett és megőrizze a számára kedvező termelési módot. Perry Anderson az európai történelmi fejlődés nagy ívű bemutatásában azt állította, hogy a földbirtokos elitek hozták létre és használták fel az "abszolutista államot" a parasztság kizsákmányolására.⁸ Az osztályközpontú perspektívát a nemzetközi szintésre alkalmazva Immanuel Wallerstein kidolgozta a világrendszer-elméletet, amelyben a "magországok" domináns kapitalista országok, amelyek a "perifériás" országokat kizsákmányolják munkaerőért és nyersanyagokért. Ez az elmélet azt

állítja, hogy a perifériás országok ipara azért fejletlen, mert a tőkét tekintve a magországtól függenek.⁹

Mindhárom elméleti perspektíva szerint az állam nem független szereplő: olyan színtér, ahol a társadalmi csoportok versengenek (a pluralisták szerint), olyan szerv, amely a bemeneteket outputokká alakítja (a strukturális-funkcionalisták szerint), vagy az osztályharc eszköze, amely a domináns osztály érdekeit tükrözi (a neomarxisták szerint).

Államközpontú perspektíva

A háború utáni korszak kibontakozásával a társadalomközpontú szemlélet egyre kevésbé tudta megmagyarázni a fejlett és a fejlődő világban egyaránt kibontakozó társadalmi és politikai változásokat. Sok fejlett ország a háború utáni időszakban is folytatta a háborús keynesiánus gazdaságpolitikát. Ezekben az országokban tovább nőttek az állami kiadások, mivel az állam a jólét és a szolgáltatások fő szolgáltatójává vált. A függetlenségi hullámok számos új államot hoztak létre Afrikában, Ázsiában, Latin-Amerikában és a Közel-Keleten, amelyek igyekeztek levetni gyarmati múltjukat, és saját nemzetállamot építeni. A fejlett európai és észak-amerikai országok kemény versenybe kezdtek a kelet-ázsiai újonnan iparosodott országokkal, amelyek gazdaságuk irányításában a "fejlődési államra" támaszkodtak.¹⁰

1983-ban a Társadalomtudományi Kutatási Tanács létrehozta az Államok és társadalmi struktúrák kutatásának tervezőbizottságát. A bizottság célja az volt, hogy "elősegítse a különböző tudományterületek olyan tudósai közötti tartós együttműködést, akik osztoznak az államok mint szereplők és mint intézményi struktúrák iránti növekvő érdeklődésben".¹¹ A bizottság első kiadványa egy szakterületet megváltoztató könyv volt - *Bringing the State Back In*.

A könyv előszavában Peter Evans, Dietrich Rueschemeyer és Theda Skocpol megállapítják, hogy "a közelmúltig az összehasonlító társadalomtudományok uralkodó elméleti paradigmái nem emelték ki az államokat mint szervezeti struktúrákat vagy mint potenciálisan

autonóm szereplőket".¹² A

A bevezető fejezetben Theda Skocpol azt állítja, hogy az államok olyan célokat fogalmaznak meg és követnek, amelyek nem egyszerűen a társadalmi csoportok, osztályok vagy a társadalom igényeit tükrözik. Az államok akkor érik el az autonómiát, amikor "az állami tisztviselők szervezeti szempontból koherens kollektívái", amelyek "el vannak szigetelve a jelenleg domináns társadalmi-gazdasági érdekekhez való kötődéstől", megkülönböztető állami stratégiákat indítanak el.¹³

Miután az államot a tisztviselők koherens kollektívájaként lehet modellezni, a kutatók egységes szereplőként elemezhetik. Egy ilyen megközelítésnek óriási előnyei vannak. Az egyik legbefolyásosabb érv ebben a táborban az az elképzelés, hogy az államközi verseny hajtja az államépítést. Az Otto Hintze által eredetileg megfogalmazott és Charles Tilly által népszerűsített nézet széles körben elterjedt hiedelemmé vált, hogy a külső háború arra ösztönzi az állami eliteket, hogy központosított adórendszert, modern bürokráciát és állandó hadsereget alakítsanak ki.¹⁴ Ahogy Tilly tömören összefoglalta, "a háború tette az államot".¹⁵

Ez a háborús érvelés határozta meg a napirendet; az ezt követő munkák nagy része arra összpontosított, hogy a háború (vagy annak hiánya) hogyan hatott az államépítésre Európán kívül. A tudósok például az ókori Kínában alkalmazták a bellicista elméletet, és közvetve igazolták Tilly érvelését a szubszaharai Afrika és Latin-Amerika negatív eseteivel, ahol nem voltak (nagyszabású) háborúk és nem volt államépítés.¹⁶ Idővel az ebben a táborban a tudományosság nagy része az államközpontú strukturalista megközelítésből a történelmi institucionalista megközelítés felé fejlődött, amely a kritikus csomópontok és az útfüggőség fontosságát hangsúlyozza.¹⁷

Ennek az államközpontú tábornak egy másik ága az államépítés intézményes megközelítése. Ez a megközelítés a racionális választás perspektívájából indul ki, és az állami elitek és az uralkodóval való alkupozíciójára összpontosít. Margaret Levi az e megközelítés

mögött álló impulzust "az emberek visszahozásának az államba" nevezte.¹⁸ A racionalista államelméleti szakemberek számára az államot alkotó ágensek, és nem maga az állam a szereplő. Ez az ügynökközpontúság különbözteti meg a racionalistákat a strukturalistáktól, akik a makroszintű tényezőkre, például a népességre, a földrajzra és a geopolitikára összpontosítanak.

Douglass North és Barry Weingast nagy hatású tanulmányukban azt állítják, hogy Anglia dicsőséges forradalma megteremtette a parlamenti szuverenitást, ami megszilárdította a korona elkötelezettségét az elit iránt, amelynek pénzügyi támogatására sürgősen szükség volt a háború finanszírozásához.¹⁹ Robert Bates és Donald Lien azt vizsgálja, hogy a vagyon sajátosságai hogyan határozzák meg az elitek alkupozícióját, és rámutatnak, hogy míg Angliában a kereskedelem megadóztatása korai demokráciát eredményezett, addig Franciaországban a föld megadóztatása abszolutizmust.²⁰ Margaret Levi szerint az uralkodó bevételmaximalizáló, de az alkupozíció, a tranzakciós költségek és az időhorizont korlátozza.²¹ Barbara Geddes szerint az állami kapacitás kiépítése egy meritokratikus felvételi és előléptetési rendszer intézményesítésével megfosztaná az uralkodókat attól a lehetőségtől, hogy ezeket a pozíciókat jutalomként használják, ami "a politikus dilemmáját" teremti meg.²²

A bellicista és az intézményes beszámolók egyaránt a társadalomtól függetlenül elemezték az államépítést. Mivel az állami elitek függetlenek a társadalomtól, az államközi kapcsolatok és az államon belüli alkudozások határozzák meg végső soron, hogyan szerveződik az állam és mennyire erős.²³

Állam a társadalomban megközelítés

Az államközpontú megközelítés fénykorában a tudósok egy másik csoportja, amely az újonnan függetlenné vált afrikai, ázsiai, latin-amerikai és közel-keleti államokat tanulmányozta, megfigyelte, hogy ezek az államok gyakran küzdöttek a hatalom megteremtéséért az erős társadalmi erőkkel való versenyben. Ezek a társadalmi erők - törzsek, klánok vagy törzsfőnökségek - vagy a múlt örökségei voltak, vagy a gyarmati hatalmak által nemrégiben megerősítettek. Bár ezek az országok létrehoztak egy központi kormányzatot, jól felszerelt bürokráciával a fővárosban, a központ gyakran nehezen tudta kivetíteni hatalmát az ország távoli

sarkaira, ahol a hagyományos hatóságok még mindig uralták az emberek életét.

Joel Migdal 1989-ben megjelent *Strong Societies and Weak States* című könyvének előszavában rámutat: "Legalábbis a harmadik világ számára az államközpontú megközelítés kicsit olyan, mintha egy egérfogóra néznénk anélkül, hogy egyáltalán megértenénk az egeret". Azt állítja, hogy az akkori szakirodalom "adottnak tűnt", amit ő megkérdőjelezhetőnek talált: az autonómiát és az állam erejét.²⁴

Migdal ezután azzal érvel, hogy sok harmadik világbeli államnak komoly nehézségei vannak azzal, hogy a társadalomban *azzá a* szervezetté váljon, amely hatékonyan meghatározza a viselkedési szabályokat. Az állam-társadalom kapcsolatok modelljében az állam nem elszigetelten létezik: együtt él más társadalmi szervezetekkel, amelyek mind arra törekszenek, hogy társadalmi kontrollt gyakoroljanak azáltal, hogy különféle szankciókat, jutalmakat és szimbólumokat használnak arra, hogy az embereket bizonyos szabályok vagy normák követésére készítsék. Ezek a társadalmi szervezetek a kis családoktól és szomszédsági csoportoktól a külföldi tulajdonú mamutvállalatokig terjednek. Az, hogy az állam győzedelmeskedhet-e az ilyen szervezetek fölött, hogy fölénybe kerüljön, attól függ, hogy az emberek "túlélési stratégiáit" tudja-e a legjobban szolgálni.²⁵

Migdal állam-társadalom megközelítése az állam tanulmányozásának új módját kínálja. A legfontosabb felismerés az, hogy az államot a társadalomhoz viszonyítva kell vizsgálnunk. A kvantitatív társadalomtudományi terminológiát használva Migdal rámutat az államközpontú szakirodalom kihagyott változóinak torzítására. Esettanulmányai például azt mutatják, hogy az állami kapacitás, nevezetesen a politikák végrehajtására és a nyilvánosság mozgósítására való képesség, a társadalom szerkezetétől függ. Ha a társadalom erős, az államnak gyakran nehézséget okoz a dominancia megteremtése. Az erős társadalmat pedig csak "kataklizmikus események", például természeti katasztrófa vagy háború gyengíthetik.²⁶

Az állam-társadalom megközelítés gyümölcsöző szakirodalmat hozott létre. Az irodalom

egyik ága azt vizsgálja, hogy a társadalmi erők hogyan korlátozzák az államhatalmat. Vivienne Shue a kínai államról írt tanulmányában azzal érvel, hogy a császári állam "hatalmát" a vidéki "méhsejtes" struktúra korlátozta, amely nemesi családokból állt.²⁷ A szakirodalom egy másik ága azt vizsgálja, hogy hogyan építi be

A társadalmi erők államba való beépülése alakítja az állami célokat és képességeket. Elizabeth Perry például bemutatja, hogy a kínai állam a kommunista forradalom idején bevonta a munkásosztályt a vezetésébe, ami a népköztársaság megalapítása után befolyásolta az állami célokat.²⁸

A Joel Migdal, Atul Kohli és Vivienne Shue által szerkesztett 1994-es *State Power and Social Forces* című kötet továbbfejlesztette az állam-társadalom megközelítést, és *állam a társadalomban (state-in-society)* néven emlegette; ez a munka bemutatja, hogy a megközelítés a fejlődő világ jelenségeinek széles skáláját képes magyarázni.²⁹

Az állami ösztöndíj új generációja

Az itt áttekintett három könyv az államról szóló tudomány új generációját képviseli. Eltérve a második világháború utáni államról szóló irodalomtól, amely viszonylag rövid időszakokat és egyes világrégiókat vizsgál, ez a három könyv azt elemzi, amit Tilly "nagy struktúráknak, nagy folyamatoknak, hatalmas összehasonlításoknak" nevez.³⁰ A játékelméleti terminológiát használva mindhárom könyv többféle állandósult egyensúlyi állapotot ír le, és meghatározza azokat a feltételeket, amelyek mellett az államok meghatározott pályára lépnek, amelyek különböző egyensúlyi állapotokhoz vezetnek. Ez a dinamikus szemlélet segít összeegyeztetni a társadalom- és államközpontú megközelítések közötti korábbi vitákat. Ezek a korábbi megközelítések egyszerűen csak az államfejlődés különböző egyensúlyi helyzeteit írják le. A társadalomközpontú tudósok talán egy erős társadalmat és egy passzív államot látnak, és úgy döntenek, hogy a társadalomra összpontosítanak, míg az államközpontú tudósok egy aktívabb államokkal rendelkező világot látnak, és az államot független szereplőnek tekintik.

Az egyensúlyok csak lassan változnak. Ahogy mindhárom könyvből kiderül, a

politikai fejlődést mozgató strukturális változások kibontakozása évszázadokig tartott. Ez az időbeli távolság megköveteli, hogy a kutatók mélyen belemerüljenek a történelembe. Mindhárom könyv legalább két évezredes időszakot ölel fel. De a

a szerzők túlmutatnak az események krónikázásán: elemző ívet adnak hozzá. Csak ha a politikát ezzel a lassan mozgó és időben távoli távcsővel vizsgáljuk, akkor láthatjuk tisztán, hogyan változnak a dolgok. Ahogy Hegel mondása tartja: "Minerva baglya csak az alkonyat beálltával kezdi meg repülését".³¹

A szemcsék ellenében

A korai államok kialakulásának szokásos története valahogy így hangzik: A Homo sapiens évmilliókon át szétszórt, nomád vadászó-gyűjtögető csoportokként létezett. Fokozatosan feltalálták a letelepedett mezőgazdaságot, elkezdtek többletet termelni, és társadalmi hierarchiát alakítottak ki. Egy vezető - pap, harcos, menedzser vagy karizmatikus személy - került előtérbe, és elkezdte használni a hatalmát. Fokozatosan egy ilyen politeia szervezete alakult ki egy kialakulóban lévő korai állammá.³² Az elbeszélés a fejlődésről szól: a mezőgazdaság lehetővé tette a szedentizmust és növelte a termelékenységet, ami hozzájárult egy olyan életmód kialakításához, amely messze felülmúlta a "primitív" megélhetési módokat.

Ez a narratíva továbbra is a modern társadalomtudományok államigazolásának alapvető előfeltétele. Thomas Hobbes a "természeti állapotban" az emberi állapotot úgy jellemezte, hogy "az ember élete magányos, szegényes, csúnya, brutális és rövid".³³ Egy Leviatán, érvelt Hobbes, rendet teremtené, és megóvná az embereket egymástól és ettől a szörnyű sorstól.

James Scott *Against the Grain* című műve erőteljes alternatív elbeszélést kínál ezzel az állam mint civilizáció témával szemben. A szerző szintetizálja a Mezopotámiából - az első "ősi" államok szívéből - Kr. e. 6500-tól Kr. e. 1600-ig származó legújabb antropológiai bizonyítékokat, és felteszi a provokatív kérdést: vajon tényleg jobb nekünk az állam alatt?

Korábbi munkáinak témáját folytatva Scott bemutatja, hogy az emberi evolúció évmilliói során az állam minden volt, csak nem természetes vagy elkerülhetetlen.³⁴ Ha a végleges állami hegemonia korszakát Kr. u. 1600 körül kezdődőnek tekintjük, és figyelembe vesszük, hogy a Homo sapiens mintegy 200 000 évvel ezelőtt jelent meg alfajként, akkor az állam fajunk politikai életének csupán az utolsó egyötödét, 1 százalékát uralta. Az emberi tapasztalat nagy részében kis, mobilis, szétszórt és viszonylag egyenlőségi alapon működő vadászó-gyűjtögető csoportokban éltünk.

Az államalakulás folyamata is távol áll attól, amit a hagyományos bölcsességből ismerünk. Az első államok a Tigris és az Eufrátesz völgyében i. e. 3100 körül alakultak ki, több mint négy évezreddel azután, hogy az első növényeket házasították, és az emberek elkezdtek állandó településeket létrehozni. Ez a hatalmas késés Scott szerint arra utal, hogy a mezőgazdaság és a letelepedett népesség "szükséges, de nem elégséges alapja volt az államalakulásnak".³⁵

Pontosan hogyan alakultak ezek a korai államok? Az egyik lehetséges magyarázat az, hogy az éghajlat változása korlátozta az emberek létlehetőségeit. Hans Nissen régész munkájára hivatkozva Scott kimutatja, hogy a Kr. e. 3500 és 2500 közötti időszakot a tengerszint meredek csökkenése és az Eufrátesz folyó vízmennyiségének csökkenése jellemezte. A folyók visszaszűkültek fő csatornáikba, és a lakosság sokkal koncentráltabbá vált, mivel egyre inkább a megmaradt vízfolyások köré húzódott. "Az éghajlatváltozás" - állítja Scott - "felerősítette az államalakuláshoz ideális gabona- és munkaerőmodulokat".³⁶

Az Against the Grain egyik legfontosabb tézise a gabona és a korai államalakulat közötti kapcsolat. Scott megjegyzi, hogy az ókor összes állama - Mezopotámia, Egyiptom, az Indus-völgy és a Sárga-folyó - gabonából álló állam: búza, árpa és köles. Nem voltak maniókaállamok, nem voltak szágó-, jamgyökér-, taró-, plantain-, kenyérfa- vagy édesburgonyaállamok, és

természetesen nem voltak banánköztársaságok sem. Az ok az olvashatóságuk: a gabonafélék a legjobban alkalmasak a koncentrált termelésre, az adó

értékelés, kisajátítás, kataszteri felmérés, tárolás és adagolás. Ezzel szemben a maniókagumó (más néven manióka, yucca) a föld alatt nő, kevés gondozást igényel, könnyen elrejtethető, egy év alatt megéri, és ami a legfontosabb, biztonságosan a földben hagyható, és akár két évig is ehető marad. Ha az államnak szüksége van a maniókára, akkor jönnie kell, és egyenként ki kell ásni a gumókat, és akkor egy szekérnyi értéktelen és nagy súlyú, ha szállítják. A terményeket a premodern "adófizető" szemszögéből értékelve a főbb gabonafélék a legkedveltebbek, a gyökerek és gumók pedig a legkevésbé kedveltek közé tartoznak. Scott ezért arra a következtetésre jut, hogy "a gabonafélék államot csinálnak".³⁷

A hagyományos elbeszélés szerint a civilizáció az állam megalakulása után kezdődött. A vadászó-gyűjtögetők és nomádok vad, vad, primitív, törvénytelen és erőszakos világát politikai rend váltotta fel. Scott legérdekesebb felismerése az, hogy az emberek a világ minden táján általában ellenálltak annak, hogy az állam kormányozza őket, és azok, akik nem tudtak elmenekülni az állam elől, szenvedtek.³⁸

Ha egy állam megalakul, arra törekszik, hogy az adóköteles termények olvasható, kimért és egységes tájat hozzon létre, és hogy lakosságát kényszerítéssel és elzárással irányítsa. Owen Lattimore-t idézve Scott azt állítja, hogy Kína nagy falait éppúgy azért építették, hogy a kínai adófizetőket *bent* tartsák, mint hogy a barbárokat *kívül* tartsák.³⁹ Ahelyett, hogy az állam a saját terményeinek megtermelése érdekében fáradozna, egyszerűen elkobozhatja azokat a lakóitól. Az állam "rabszolgaság intézményeit" is létrehozza - kényszermunka, adósságrabszolgaság, jobbágyság, közösségi rabszolgaság és adózás, valamint a rabszolgaság különböző formái -, hogy ellenőrizze a termelőeszközöket és többletet teremtsen. A fertőző betegségek is nagyobb valószínűséggel terjednek a letelepedett lakosság körében, ami gyakran vezet az állam összeomlásához. A hobbesi világgal ellentétben, ahol az állam nélküli élet csúnya, Scott világa állami ellenőrzés alatt tele van fáradtsággal és betegségekkel.

Az államon kívüli élet azonban Scott szerint szabad és egészséges. Az agrárállamok kialakulása után jött "a barbárok aranykora": jövedelmező kereskedelmet folytattak a

A korai államok, amelyeket szükség esetén adókkal és fosztogatásokkal egészítettek ki, elkerülték az adók és a mezőgazdasági munka kellemetlenségeit, és táplálódás és változatosabb étrendet, valamint nagyobb fizikai mozgékonyt élveztek.⁴⁰ Ez a "természeti állapot" sokkal kellemesebben hangzik, mint amit a hagyományos elbeszélés ábrázol.

James Scott *Against the Grain* című könyve elgondolkodtató, és a bizonyítékok különböző szálait egy erős narratívává szövi össze. Ez a narratíva ismerős lehet a Közel-Keletet tanulmányozó antropológusok számára, de a társadalomtudósok számára minden bizonnyal újdonság. Közérthető és szép prózája, gyakran polémikus hangnemen párosulva, szórakoztatja és megkönnyíti az olvasót a legkorábbi államok történetével kapcsolatos tudományos vitákban. A legfontosabb, hogy a "túl" erős államokra összpontosítva ez a könyv nagyon fontos és eredeti módon járul hozzá az állam politikai gazdaságtanának növekvő irodalmához.

A demokrácia hanyatlása és felemelkedése

Az államok nagyon különböző fejlődési utakat követtek, különösen a szerveződésük tekintetében. Egyes államok versenyválasztásokkal és általános választójoggal rendelkező demokráciákká fejlődtek, míg mások autokratákká váltak, ahol a korlátlan politikai hatalom egy személy, egy elitesz csoport vagy egy politikai párt kezében összpontosul. Számos tanulmány vizsgálta, hogy miért van ez így. Az 1960-70-es évek modernizációs elméletétől kezdve Barrington Moore társadalmi magyarázatain át az egyenlőtlenségre és az újraelosztásra összpontosító legújabb kutatók a gazdasági fejlődés, a társadalmi osztályok és az elit ösztönzőinek szerepét vizsgálták a demokratizálódás folyamatában.⁴¹

David Stasavage *Decline and Rise of Democracy* című műve ambiciózus és alapos munka, amely a demokráciák fejlődését elemzi, mind korai, mind modern formáikban, az ókortól napjainkig. Új és egyedülálló keretrendszer vezet be, amely a politeia léptékét

hangsúlyozza, és

hogy a társadalom rendelkezik-e valamivel, amire az államnak sürgősen szüksége van, például információval, bevétellel vagy emberekkel. Stasavage ezt a keretrendszert használja arra, hogy bemutassa az államfejlődés útját Európában, Kínában, a Közel-Keleten és az Egyesült Államokban.

Úgy tűnik, a hagyományos bölcsesség szerint Európa a demokráciák szülőhelye. A demokratikus politika jelei Athénig nyúlnak vissza, és a tizenharmadik században Nyugat-Európában kialakult parlamentek előkészítették az utat a modern demokráciák számára. Stasavage azonban kimutatja, hogy a korai demokráciák sokkal elterjedtebbek voltak, mint azt korábban gondoltuk.

Ha a korai demokráciát olyan kormányzati formaként határozzuk meg, amelyben az uralkodónak meg kell szereznie egy tanács vagy gyűlés hozzájárulását, akkor erre olyan különböző régiókban találunk példákat, mint Mezopotámia, az ókori India, az amerikai északkeleti erdőségek, Mezoamerika és Közép-Afrika. A beleegyezésen alapuló uralkodás gyakorlata természetes az emberek számára; nem csak Európában volt jellemző.⁴²

Stasavage szerint három alapvető tényező segítette a korai demokrácia kialakulását. Először is, ez a fajta kormányzás nagyobb valószínűséggel alakult ki kis létszámú környezetben, ahol a társadalom tagjai rendszeresen részt vehettek a tanácskozásokon és gyűléseken. A második tényező az volt, hogy az uralkodók nem rendelkeztek információkkal arról, hogy az emberek mit termelnek, például amikor a természeti minták bizonytalanságot és nagy eltéréseket okoztak a mezőgazdasági hozamokban. Azok az uralkodók, akik nem rendelkeztek olyan állami bürokráciával, amely képes lett volna a termelés mérésére és értékelésére, szintén nélkülözték ezeket az információkat. Ez az állam és a társadalom közötti információs aszimmetria arra ösztönözte az uralkodókat, hogy a hatalmat a társadalmi elittel tanácsokon keresztül osszák meg annak érdekében, hogy meghatározzák, milyen adókat vehetnek ki. A

harmadik tényező az egyensúlyt érintette, hogy az államnak mennyire volt szüksége a társadalomra, illetve a társadalom mennyire volt képes az állam nélkül. Amikor az államnak nagyobb szüksége volt bevételekre és emberekre, például a háborúk megvívásához, az uralkodók politikai jogokat ajánlottak fel a népnek. A társadalom alkupozíciója tovább erősödhetett, ha a lakosságnak megvolt a "kilépési lehetősége", vagyis az új helyre való költözés.

A demokrácia hanyatlása és felemelkedése című könyv egyik legérdekesebb gondolata, hogy a korai demokráciák akkor virágoztak, amikor az állam gyenge volt. Európában pontosan így alakultak ki. Róma bukása után több mint egy évezredig az európai uralkodók nem tudták felmérni, hogy mit termel a népük, ami megakadályozta őket abban, hogy ezen adatok alapján jelentős adókat vessenek ki. Ellentétben Kínával, amelynek egyetlen lösz-fennsíkja volt, és a termékeny folyóvölgyekkel rendelkező Közel-Kelettel, Európában a talajlelőhelyek sokkal kisebbek és földrajzilag elkülönültek egymástól. Európa talajeloszlása ezért inkább az extenzív, mint az intenzív mezőgazdaságnak kedvezett, ami szétszórt társadalmi mintázatot hozott létre, és megnehezítette a bürokrácia kiépítését. Az állami bürokráciák elmaradottsága miatt az európai uralkodóknak nem maradt más választásuk, mint hogy a régió növekvő városaitól tárgyalva és azok beleegyezését kérve kormányozzanak. Bár az európaiak nem találták fel a kormányzásnak ezt a típusát, ezen a téren mégis újítottak azáltal, hogy kifejezett politikai képviselő-elméletet dolgoztak ki, amely alapvetően újrafogalmazta a római jogon alapuló fogalmakat. A tárgyalásokon és egyetértéssel alapuló kormányzás fogalmát is modernizálták azáltal, hogy a képviselői rendszereket a nagy településekre is kiterjesztették.

A hagyományos magyarázatok arra vonatkozóan, hogy Európa miért választotta a demokratikus utat, míg Kína és a Közel-Kelet más utat követett, vagy kulturális szemléletűek, a konfucianizmusra és az iszlámra összpontosítva, vagy funkcionális szemléletűek, mint például Karl Wittfogel "hidraulikus despotizmusa".⁴³ Stasavage azonban azzal érvel, hogy Kínában és a Közel-Keleten nem alakult ki demokrácia, mert mindkettő kezdetől fogva erős államokat hozott létre.

Kína már nagyon korán kialakította a tartós bürokratikus rendet. A nyugat-európai viszonyokkal ellentétben a Loess-fennsík földrajzi adottságai kedveztek a nagy hozamú, intenzív mezőgazdaság korai fejlődésének. A kínai termelési és mérési technológiák fejlődése szintén

elősegítette a bürokratikus állam kialakulását. Miután felszerelték egy

központosított bürokráciával a kínai állam anélkül tudott bevételt szerezni, hogy a tanácsokra kellett volna támaszkodnia. Stasavage nem tekinti Kínát aberrációnak; ehelyett azt állítja, hogy Kína a politikai fejlődés teljesen sajátos - és nagyon stabil - útját járta be.

A Közel-Keleten az iszlám előtti Arábiában a korai demokrácia volt a jellemző. A demokratikus gyakorlat az Omajjád és az Abbászida kalifátus alatt kihalt, de ennek oka kevésbé volt összefüggésben a vallási tanítással. E kalifátusok uralkodói a Szászánida Birodalomtól örökölték egy virágkorát élő állami bürokráciát, ami lehetővé tette számukra, hogy az autokratikus alternatívát kövessék. A muszlim uralkodók hasonlóképpen erős bürokráciát örökölték Egyiptomból a hódítás révén. Földrajzi tényezők segítettek az ebbe az irányba mutató tendenciát: Egyiptom és Mezopotámia gazdag folyó völgyei megkönnyítették az erős, központosított állam kialakulását.

Stasavage egyik legfontosabb felismerése, hogy a *sorrendiség számít*: a bürokrácia vagy helyettesítheti, vagy kiegészítheti a demokráciát. Minden az események sorrendjétől függ. Ha a bürokrácia alakul ki először, ahogyan ez Kínában történt, akkor az uralkodóknak kevés szükségük lesz a demokráciára. Ha viszont a demokrácia alakul ki először, akkor a nép valószínűleg kialakítja a kollektív cselekvés szokását a tanácsok vagy gyűlések rendszeres látogatása révén. Az ilyen cselekvés még a bürokrácia kialakulása után is képes lehet korlátozni az uralkodót, ahogy ez Európában történt. A tanács és a bürokrácia ekkor kiegészíthetné egymást, mivel a bürokraták bizonyos feladatokban nagyobb szakértelemmel rendelkeznének.

Bár a korai demokrácia a világ számos pontján kialakult, idővel sok társadalomban kihalt. Ez akkor következett be, amikor a társadalmak mérete megnőtt, amikor az uralkodók új technológiákra tettek szert (például az írásra), amelyekkel ellenőrizni tudták a termelést, és amikor az emberek nehezen tudtak új területekre költözni. Néhány társadalomban, ahol a korai demokrácia fennmaradt, egy új kormányzati forma alakult ki, amely ma modern demokráciaként

ismert.

Nagy-Britannia volt az úttörő a korai demokráciából a modern demokráciába való átmenetben. Az átmenet egyik legfontosabb lépése a döntéshozatal központosítása volt. A középkori európai országgyűlésekben a képviselők nem rendelkeztek azzal a szabadsággal, hogy saját belátásuk szerint támogassák vagy ellenezzék a politikákat; ehelyett a választókörzetük szigorú utasításokat adott nekik arra vonatkozóan, hogy mit tehetnek és mit nem. Ezt a mandátumrendszert az a félelem motiválta, hogy a képviselőket máskülönben a központ foglyul ejti, társválasztóvá teszi vagy korrumpálja. A tizenharmadik és tizennegyedik században az angol uralkodók megalkották azt a normát, hogy a parlamenti képviselőket nem köthetik ilyen mandátumok. 1688 és a parlamenti szupremácia bevezetése után a mandátumrendszer megszűnése nagyfokú kohéziót és kapacitást eredményezett a nemzeti törvényhozó testületben. Ez lehetővé tette a Parlament számára, hogy aktív szerepet játsszon a gazdaságban. Anglia ekkor még nem fejezte be a modern demokráciára való áttérést; az általános választójogot csak körülbelül két és fél évszázad múlva vezette be.⁴⁴

Az Egyesült Államok továbbfejlesztette a modern demokráciát. Ezt a fejlődést két impulzus határozta meg. Az első a földbőség és a munkaerőhiány kezdeti kontextusa volt, amely szükségessé tette a széles választójoggal rendelkező, konszenzusos kormányzást a szabad fehér férfiak számára. A második az amerikai alkotmány alkotóinak azon törekvése volt, hogy eltekintsenek a korai demokrácia bizonyos jellemzőitől, és növeljék a képviselők és a társadalom közötti távolságot. A munkaerőhiány miatt azonban az alternatív stratégia az volt, hogy az európai lakosságtól könnyen megkülönböztethető kényszermunkásokra támaszkodtak, akiknek nem volt jó kijárási lehetőségük. Az eredmény az afrikaiak ingóabszolgásága lett.

Ez a rövid recenzió természetesen nem tud igazságot tenni a könyv figyelemre méltóan széleskörű, a demokrácia 2000 éves történetét tárgyaló fejtegetéseinek. *A demokrácia hanyatlása és felemelkedése*

egy olyan paradigmaváltó könyv, amely az elkövetkező évtizedekben az államépítésről, a demokratizálódásról és az összehasonlító politikai fejlődésről szóló vitákat fogja alakítani.

A keskeny folyosó

Hogyan érhető el az emberi szabadság - a szabad döntések meghozatalának képessége anélkül, hogy az állam vagy a társadalom kényszerítene -? A hobbesi megoldás a Leviatán. A Leviatán azonban Janusszal szemben áll: megakadályozza az erőszakot és biztosítja a politikai rendet, de egyben uralja is a polgárokat azáltal, hogy elhallgattatja, bebörtönzi, megcsönkítja és néha megöli őket.

Daron Acemoglu és James Robinson új választ ad. Azt állítják, hogy a szabadság kialakulásához és virágzásához az állam és a társadalom között egyensúlyt kell teremteni. Egy erős állam ellenőrzi az erőszakot, érvényt szerez a törvényeknek, és olyan közszolgáltatásokat nyújt, amelyek kritikusak egy olyan élethez, amelyben az emberek felhatalmazást kapnak arra, hogy meghozzák és megvalósítsák döntéseiket. De egy erős, mozgósított társadalomra van szükség ahhoz, hogy az erős államot ellenőrizze és béklyóba verje. Egy mozgósított társadalomban az emberek részt vesznek a politikában, tiltakoznak, ha szükséges, és leszavazzák a kormányt a hatalomról, ha az nem az ő érdekeiket szolgálja.

Az állam és a társadalom erejének változása tehát három forgatókönyvet eredményez. Az első forgatókönyv szerint az állam erősebb, mint a társadalom: az állam nem enged beleszólást a társadalomnak abba, hogy hatalmát és kapacitását hogyan használja fel. Acemoglu és Robinson ezt a forgatókönyvet Despotikus Leviatánnak nevezi. A második forgatókönyvben a társadalom sokkal erősebb, mint az állam: a hagyományos társadalmi szervezetek, például a törzsek, törzsfőnökségek vagy rokonsági csoportok a hagyományok és szokások segítségével "normák

ketrecét" hozzák létre az emberek életének számos aspektusát szabályozva. Az ilyen társadalmakban a Leviatán túl gyenge ahhoz, hogy ezt a normák ketrecét áttörje, és az emberek az elvárások merev rendszerében és az egyenlőtlen társadalmi kapcsolatok sokaságában rekednek - ezt nevezi Acemoglu és Robinson a hiányzó Leviatánnak.

A despotikus állam és a távollévő állam közé szorulva a szabadság keskeny folyosója, ahol az állam és a társadalom egyensúlyban van egymással: egyikük sincs fölényben. Acemoglu és Robinson ezt "Vörös királynő-effektusnak" nevezi. Az állam és a társadalom nemcsak versenyeznek, hanem együttműködnek is. Ez az együttműködés növeli az állam kapacitását a társadalom szükségleteinek kielégítésére, és nagyobb társadalmi mozgósítást szít e kapacitás ellenőrzésére. Ez az állam-társadalom verseny és együttműködés hozza létre a Megbilincselte Leviatánt.

Mi határozta meg, hogy egy ország melyik utat választotta? Úgy tűnik, a kezdeti feltételek számítanak. Európában a Római Birodalom bukása utáni évszázadok körülményei megalapozták a Vörös Királynő létrejöttét. A hatodik századtól a tizedik századig a Meroving- és Karoling-államok az olló két pengéjét örökölték: a bürokratikus szervezet tervezetét Rómától és a germán törzsek részvételi társadalmi normáit. Ez a kombináció az európai államokat a folyosó bejáratához helyezte.

Ezzel szemben Kínában a Qin-dinasztia (i. e. 221-206) idején a centralizált állam korai létrehozása kizárta a nép részvételét a kormányzásban, és a társadalmi szervezetek gyengék maradtak. A kereskedőcsoportok például mind a Kína különböző részeihez kötődő "szülőhelyi társulásokban" gyökereztek. Ezek az egyesületek meghatározott régiókból vagy városokból származó családok csoportjaiból álltak, amelyek nem működtek együtt egymással, és kevésbé érdekeltek a közszolgáltatásokba és szervezetekbe való befektetésben. Az erős állam és a gyenge társadalom despotikus útra terelte Kínát.

A spektrum másik végpontján India áll, ahol a normák ketrece mindig is erős volt. A kasztrendszer megszilárdulása és az államnak a merev hierarchiának való alárendeltsége széttöredezetté tette a társadalmat, és azt eredményezte, hogy az önmaga ellen fordult. Az indiai társadalom nem egy monolitikus egység, és belső konfliktusai - és az ezekből fakadó

egyenlőtlenségek - központi szerepet játszanak a

a nemzet politikája. A kasztrendszer által szított széttagoltság és megosztottság megakadályozta a társadalmat abban, hogy az állam ellenőrzésére szerveződjön, ezért a Vörös Királynő dinamikája nem alakította át a társadalom identitását. Mivel a politikai részvétel a kasztrendszeren alapult, amelyet az állam támogatott, és amelynek támogatására támaszkodott, a kasztalapú identitásokat ismételtelen megerősítették - a szabadságra nézve irtózatossá
következményekkel. Bár India 1950 óta demokrácia, és az 1990-es években "liberalizálta" gazdaságát, a kasztok dominanciája és a korlátozó, megosztó és hierarchikus normák skálája továbbra is fennmaradt, és egy olyan államot nevelt, amely nem rendelkezik valódi kapacitással, és nem is nagyon érdekelt abban, hogy segítse legszegényebb polgárait.

Míg a despotikus és a távollévő Leviatánok különböző módon ássák alá az emberi szabadságot, a Papír-Leviatán mindkét világból a legrosszabbat tartalmazza. A Papír-Leviatánok államnak tűnnek, és képesek némi hatalmat gyakorolni néhány korlátozott területen és néhány nagyvárosban. Ez a hatalom azonban üres; a legtöbb területen összefüggéstelen és szervezetlen, és szinte teljesen hiányzik a peremterületeken. Papíraleviatánok léteznek Argentínában, Kolumbiában és számos más latin-amerikai és afrikai országban.

A Keskeny folyosó egyik legfontosabb felismerése, hogy az állam és a társadalom egyensúlya egy folyosó, nem pedig egy ajtó: a szabadság elérése olyan folyamat, amely folyamatos, mindennapos küzdelmekkel jár. Egy ország kimozdulhat a folyosóból, és lecsúszhat a csúszós lejtőn. A weimari Németország a legjobb példa erre a csúszásra. Acemoglu és Robinson azt állítja, hogy a weimari Németországban az állam és a társadalom közötti együttműködés támogatása helyett az állam és a társadalom "zéróösszegű" versenyt folytatott, amelyben mindkét fél a másik elpusztítására törekedett a túlélés érdekében.
maga. A szerzők szerint a probléma a porosz földbirtokos arisztokrácia volt. A földesúri érdekek gyakran nullszaldósan tekintettek a társadalom megerősödésére és a demokrácia kezdeteire.

Az iparosoktól és a szakemberektől eltérően, akik a folyosón virágozhatnak mindketten

gazdaságilag és politikailag, mivel a földtulajdonosok szakértelmük, tudásuk és készségeik miatt félnek attól, hogy elveszítik földjeiket, amelyeket sokkal könnyebben elvesznek tőlük, mint az iparosok gyárait és a szakemberek készségeit. A földtulajdonosok attól is tartottak, hogy marginalizálódnak, mivel a demokratikus politika következtében a politikai súlypont eltolódott tőlük. Mindez szkeptikussá tette őket a kibontakozó Lánkos Leviatánnal szemben. Ezek a hozzáállások nemcsak az elnyomást támogatták a kompromisszum helyett a kritikus pontokon; olyan környezetet is teremtettek, amely kedvezett a jobboldali peremszervezetek, például a Náci Párt felemelkedésének.

Acemoglu és Robinson koncepcionális keretének egyik vonzó tulajdonsága, hogy különösebb súrlódás nélkül integrálható a meglévő elméletekkel. Például az államépítéssel és az államképesség eredetével foglalkozó társadalomtudományi szakirodalom nagy része strukturális tényezőket (pl. népesség, földrajz, kultúra, háborús fenyegetés, terménytípusok, haditechnika stb.) hangsúlyoz. Acemoglu és Robinson azzal érvel, hogy ezek a strukturális tényezők az államot az állam és a társadalom közötti előzetes kapcsolatok *függvényében* befolyásolják. Például, ha egy állam államközi versenybe keveredik, az megerősítheti hatalmát a társadalommal szemben, és közelebb viheti az országot a despotikus leviatánhoz.

A Keskeny folyosó egy elképesztően ambiciózus mű, amelyben Acemoglu és Robinson lenyűgöző utazásra viszik olvasóikat a tivec boszorkányságától a mexikói tortilla feltalálásáig. Felfrissíti megértésünket arról, hogy honnan ered a demokrácia, és hogyan lehet (és kell) fenntartani. Emlékeztet arra, hogy a folyosó keskeny, és éberségre van szükség az állam és a társadalom közötti megfelelő egyensúly fenntartásához.

Hozzájárulások

E három könyv rendkívül hosszú távú szemlélettel három figyelemre méltó módon járul hozzá

az államról alkotott képünkhöz. Először is, bár az állam már legalább azóta tiszteletre méltó fogalom, hogy

Hobbes és Weber, a tudósok gyakran nehezen fogalmazták meg változónak. Ennek részben az az oka, hogy az állam néha magyarázó változó, néha a mechanizmus, és gyakran az eredmény. Az egyidejűleg átalakuló és átalakuló volta dinamikus folyamattá teszi az állam tanulmányozását. Ez egyre nagyobb kihívássá vált, ahogy a tudományterület egyre nagyobb hangsúlyt fektetett az oksági következtetésekre.

A három könyv egyik újítása az, hogy az államfejlődést dinamikus folyamatként elemzi. Scott számára az első fázisban az állam egy eredményváltozó: ökológiai és éghajlati tényezők határozták meg a kialakulását. Miután az állam a második fázisban kialakult, elkezd átalakítani a társadalmat. A társadalom olvashatóbbá tételével és a népességmozgás korlátozásával az állam megközelítette a racionalisták bevételnövelő szerepét. A társadalom összezsúfolódásával azonban a betegségek terjedni kezdtek, ami a harmadik fázisban az állam összeomlásához vezetett.

Stasavage számára az állam ereje az első fázisban fontos meghatározója annak, hogy létrejöhet-e korai demokrácia. Ha az állam gyenge helyzetben van a társadalommal szemben, az államnak tanácsokat kell kialakítania az információk és a támogatás megszerzésére. A társadalom, amely beleegyezését adja a kormányzáshoz, idővel erősebbé teheti az államot azáltal, hogy információkkal, bevételekkel és emberekkel látja el. Az állam ebben a fázisban válik az eredményé. Ezután egy kritikus lépés az állam központosítása. Ez történt például akkor, amikor Anglia eltörölte azt a követelményt, hogy a képviselőket mandátumhoz kell kötni. Ez a változás megkönnyítette a döntéshozatal centralizáltabb formáját, ami a modern demokrácia alapvető jellemzője.

Acemoglu és Robinson szerint az állam és a társadalom közötti hatalmi egyensúly a kezdeti állapotban a politikai fejlődés mozgatórugója. A két szereplő kölcsönösen átalakítja egymást. Egy erős állam képes megtörni a normák ketrecét; egy részvételi és erős társadalom

viszont erősítheti az államot, mivel ellenőrzést jelent a diszkrecionális hatalmán, és az államra
bízza a

tisztviselők a források kitermelésére. Az állam és a társadalom tehát két olyan változó, amely gyakran felcserélődik az egyenletben.

Másodszor, ez a három könyv a korábbi tanulmányoknál egyértelműbben fogalmazza meg, hogy mit jelent a társadalmi hatalom. Stasavage számára a tudás hatalom: a társadalom akkor erős, ha többet tud, mint az állam. Acemoglu és Robinson szerint a társadalom akkor erős, ha az emberek képesek kollektív fellépni az állammal szemben. Az állam és a társadalom közötti kölcsönhatások tanulmányozásához elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk azzal, mit jelent a társadalmi hatalom. Míg a társadalomtudomány jelentős előrelépést tett az "állami kapacitás" mérésében, addig a *társadalmi kapacitás* megbízható mérésére még nem sikerült megbízható mérőszámokat kidolgozni. Ha pontosan meghatározzuk, hogy hol van a társadalmi hatalom, akár az információ, akár a kollektív cselekvésen alapul, az segít nekünk megfigyelhető következmények és tesztelhető hipotézisek kidolgozásában.

Végezetül ez az új ösztöndíj arra is fényt derít, hogy honnan származnak az intézmények. A racionális választás teoretikusai az intézményi változásokat gyakran a hatékonyság szemszögéből magyarázzák. E logika szerint a racionális szereplők azért hoznak létre intézményeket, hogy kihasználják a potenciális hatékonyságnövekedést. De miközben ilyen nyereségek szinte mindenhol léteznek, intézményi innovációk csak néhány helyen történtek. A dicsőséges forradalom során kötött alkotmányos alkuk sajátos típusa például csak Angliában történt meg.

Az állam-társadalom perspektíva meggyőzőbb választ ad. Mind Stasavage, mind Acemoglu és Robinson szerint az intézmények akkor jönnek létre, amikor az államnak sürgősen szüksége van valamire (információra, bevételre vagy emberekre) a társadalomtól. A korai demokrácia (Stasavage kifejezésével) vagy az inkluzív intézmények (Acemoglu és Robinson kifejezésével) akkor jönnek létre, amikor a társadalom alkupozíciót élvez az

állammal szemben. Az intézményességnek ez az endogén szemlélete nagyszerű eszközt nyújt az összehasonlító kutatók számára a különböző kontextusok vizsgálatához, amelyekben az állam és a társadalom közötti kapcsolatok eltérőek, és az intézményi változások ritkák.

Állam a társadalomban 2.0

Az állam és a társadalom közötti kapcsolatok két fontos kérdése továbbra is fennáll. Először is, mindhárom vizsgált könyv nagy elméleti jelentőséget tulajdonít a kezdeti feltételeknek, különösen az állam kialakulása során az államnak a társadalommal szembeni erejének az ország későbbi politikai fejlődésének magyarázatában. Ez az eredetre való összpontosítás azonban megakadályozza, hogy kereteik megfelelően magyarázzák a változásokat, miután egy ország elindult egy bizonyos pályán. Például Afrika, Kína, a Közel-Kelet és Mezoamerika számos állama centralizált birodalomként vagy királyságként indult, de fejlődésük során hullámvölgyeket éltek át, a premodern korszakban széthullottak, majd a modern korban különböző típusú nemzetállamokká váltak. Mi magyarázza eltérő útjukat annak ellenére, hogy hasonlóak a kezdeti feltételek? És mi magyarázza ezen országok politikai fejlődésének fontos fordulópontjait, például az államösszeomlást?

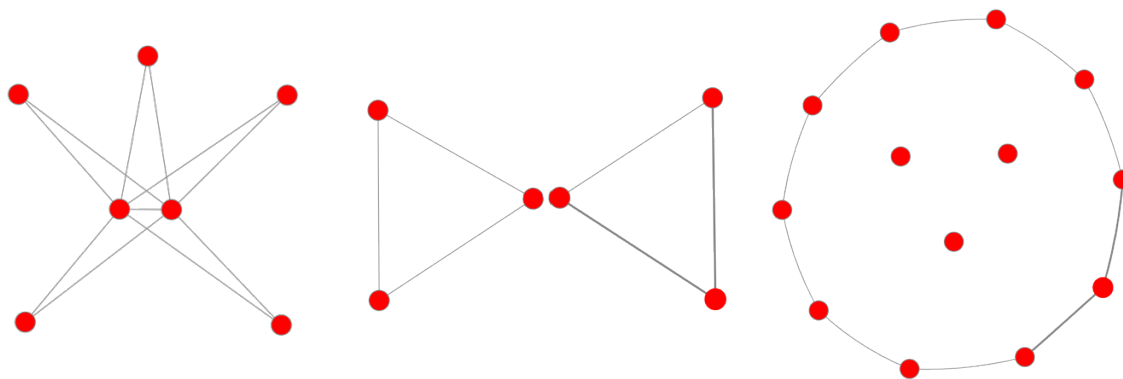
Másodszor, ezek a legújabb könyvek, akár csak a korábbi tanulmányok, hajlamosak az államot és a társadalmat különálló és egymással versengő entitásoknak tekinteni. Azonban a legtöbb premodern társadalomban, valamint a mai fejlődő országokban az állami elitek komplex társadalmi kapcsolatokba ágyazódtak. A hagyományos társadalmi csoportok (például törzsek, klánok és etnikai csoportok), amelyekből az állami elitek származnak, gyakran meghatározzák ezen elitek identitását és céljait. Az állam és a társadalom közötti kapcsolatok az elit társadalmi kapcsolatain keresztül ezért fontos szempontot jelentenek az állam és a társadalom közötti kapcsolatok megértésében. Hogyan különböznek a különböző társadalmi struktúrákba beágyazott elitek preferenciái az állam erejének ideális szintjét illetően? Milyen típusú elit társadalmi struktúra segíti az uralkodót az oszd meg és uralkodj, és milyen

típusú korlátozza őt? Hogyan alakítják az államelit és a társadalom kapcsolatának különböző módjai az állam és a társadalom viszonyát? E kérdések megválaszolásához az államot és a társadalmat nem külön-külön kell vizsgálni,

hanem olyan, egymást kölcsönösen átalakító entitások, amelyekben az állami elit és a társadalmi erők kapcsolatban állnak.

Az általam kidolgozott "Állam a társadalomban 2.0" keretrendszer előzetes kísérletet jelent e kérdések megválaszolására. Ez a keret egy középutas elmélet, amely az *állam és a társadalom közötti kapcsolatokat* helyezi előtérbe.⁴⁵ Egyesíti az állam-társadalom kutatók meglátásait, akik a két szereplő közötti kölcsönhatásokat hangsúlyozzák, kölcsönveszi a pluralisták azon felfogását, hogy a társadalom egymással versengő csoportokból áll, és a racionális választás megközelítésének ügynökközpontú mikroalapjaira épít.

Az 1. ábra az állam és a társadalom közötti kapcsolatok három ideális típusát mutatja be. Mindegyik gráfban a központi csomópontok nemzeti szintű elitek, a perifériás csomópontok pedig helyi szintű társadalmi csoportokat, például törzseket, klánokat vagy etnikai csoportokat képviselnek. Az élek a kapcsolatokat jelölik, amelyek többféle formát ölthetnek, mint például tagság, társadalmi kapcsolatok, családi kötelékek vagy választási kapcsolatok. A nemzeti elitek a hozzájuk kapcsolódó társadalmi csoportok ügynökei; céljuk a

kormányzati politikák befolyásolása, hogy a lehető legalacsonyabb költséggel a legjobb szolgáltatásokat nyújtsák csoportjaiknak.

(a)

Csillaghálózat(b)

Ívhálózat(c)Gyűrűshálózat

1. ábra: Az elit társadalmi terep három ideális típusa

A *csillaghálózatban* (a) panel) két központi csomópont (nemzeti elit) közvetlenül összeköt minden, különböző területeken található perifériás csomópontot (társadalmi csoport). A *bowtie-hálózatban* (b) panel) minden egyes

a központi csomópont a perifériás csomópontok egy másik csoportjával van összekötésben, amelyek közvetlen szomszédaikhoz kapcsolódnak, de a másik közösség egyetlen csomópontjához sem. A *gyűrűs hálózatban* (c) panel) minden perifériás csomópont kapcsolódik közvetlen szomszédjaihoz, de egyik sem a központi csomópontokhoz.

A hálózatok e különböző formáit *elit társadalmi terrénumoknak* nevezem. Az elit társadalmi terrénumok rendelkeznek egy *vertikális* dimenzióval, amely azt jellemzi, hogy a nemzeti elitek hogyan kapcsolódnak a helyi társadalmi csoportokhoz, valamint egy *horizontális* dimenzióval, amely azt írja le, hogy a nemzeti elitek hogyan kapcsolódnak egymáshoz. Az elit társadalmi terepének három ideális típusa az állam és a társadalom közötti kapcsolatok három állandó egyensúlyi állapotát eredményezi. Minden egyensúlyi helyzetben az elit társadalmi terepe határozza meg az elit preferenciáit az állam erejének ideális szintjét és az állam szerveződését illetően.

Állami erősség

Az "Állam a társadalomban 2.0" keretrendszerem mikro-alapú betekintést nyújt az elit preferenciáiba az állam erejének ideális szintjével kapcsolatban. A nemzeti elitek különböző kormányzási struktúrákat használhatnak arra, hogy szolgáltatásokat nyújtsanak a hozzájuk kapcsolódó társadalmi csoportoknak. A legnépszerűbb ilyen struktúrák a közrendű intézmények, mint például az állam, és a magánrendű intézmények, mint például a klánok, törzsek vagy etnikai csoportok. Ezek a struktúrák olyan szolgáltatásokat nyújtanak, mint a védelem és az igazságszolgáltatás, beleértve a külső és belső erőszak elleni védelmet, az időjárás sokkok elleni biztosítást, a vitarendezés során az igazságszolgáltatást, valamint az embereket a kockázatoktól védő szociálpolitikát. A csillaghálózatba beágyazott nemzeti eliteket ösztönzi a legerősebben az állam felhasználása arra, hogy ilyen típusú szolgáltatásokat nyújtson a hozzájuk kapcsolódó

társadalmi csoportoknak.

Az elit választásait két szempont vezérli. Az első gazdasági. Ha az elit több, földrajzilag szétszórt társadalmi csoporttal áll kapcsolatban, akkor hatékonyabb, ha az elite támaszkodik.

a központi államtól függ a szolgáltatások nyújtása, mivel az méret- és méretgazdaságossági előnyökkel rendelkezik. A bowtie-hálózatban, ahol az elitnek csak néhány csoportot kell kiszolgáltatnia egy viszonylag kis területen, a magánszolgáltatások nyújtása hatékonyabb. Ennek az oka, hogy a magánintézmények finanszírozásának határkölségei egy kis terület kiszolgáltatására alacsonyabbak, mint azok az adók, amelyeket az eliteknek a központi állam támogatására kellene fizetniük.

A gyűrűs hálózat egy olyan szélsőséges esetet képvisel, amikor a nemzeti elitek nem kapcsolódnak semmilyen társadalmi csoporthoz; elvesztették a társadalom feletti ellenőrzést, és nem tudják mozgósítani az állam megerősítéséhez szükséges társadalmi erőforrásokat. Ezért úgy döntenek, hogy a társadalmi csoportok saját törzseiken, klánjaikon vagy etnikai csoportjaikon keresztül biztosítják a szolgáltatásokat.

A második szempont a szociális. A csillaghálózatban a társadalmi hasadások *átmetszik egymást*.⁴⁶ A törzsek, klánok és etnikai csoportok, amelyek egy adott településen koncentrálódnak, gyakran sokat törődnek a helyi érdekeikkel, de keveset foglalkoznak az országos ügyekkel. Mindazonáltal, ha a nemzeti elit képes összekapcsolni több, földrajzilag szétszórta elhelyezkedő társadalmi csoportot, akkor ez a társadalmi hálózat átvághatja a regionális törésvonalakat. Ezek az átívelő hasadások arra ösztönzik a nemzeti elitet, hogy több helység és csoport érdekeit egyesítse és nemzeti szintre emelje. A sztárhálózat tehát túllép a helyi érdekeken, és elősegíti a széleskörű államépítő koalíciót.

A bowtie-hálózatban azonban minden egyes nemzeti elit csak kis számú települést képvisel. A társadalmi hálózatok ebben az esetben *megerősítik a* meglévő regionális törésvonalakat. A központi kormányzat ekkor olyan szintérré válik, ahol ezek az elitek versenyeznek a nemzeti erőforrások vonzásáért, hogy a helyi érdekeket szolgálják. A gyűrűs hálózat egy szélsőséges eset, amelyben a nemzeti elitek nem fordítanak figyelmet a regionális

törésvonalakra, és nincs módjuk arra, hogy a különböző csoportokat összehozzák.

Összefoglalva, az elit társadalmi terepének vertikális dimenziója, amely jellemzi, hogy a nemzeti elitek hogyan kapcsolják össze a társadalmi csoportokat, meghatározza az elit preferenciáit az állam erejének ideális szintjét illetően.

A központi állam megerősítésére irányuló ösztönzésük gyengül, ahogy a csillaghálózatról a gyűrűs hálózatra térünk át.

Állami űrlap

A keretrendszer betekintést nyújthat két olyan összefüggésbe is, amely az állam szerveződését jellemzi. Ezek a kapcsolatok a következők: (1) az uralkodó és az uralkodó elit között, valamint (2) az állam és a társadalom között.

Az uralkodó és az uralkodó elit közötti kapcsolatban a csillaghálózat egy központosított és koherens elitet képvisel, amely kétféleképpen korlátozhatja az uralkodót. Először is, az elit egy központosított, piramisszerű struktúrába ágyazódik, amelyben a régiókon átívelő kapcsolataik segítségével a társadalmi erők széles körét mozgósíthatják. Másodsor, a csillaghálózatban az elitek közötti összekapcsoltság koherens csoporttá teszi őket, ami segít leküzdeni a kollektív cselekvés és a koordinációs problémákat, ha úgy döntenek, hogy fellázadnak az uralkodó ellen. Ebben a forgatókönyvben az uralkodó csak *első az egyenlők között*, és így nagyobb valószínűséggel osztja meg a hatalmat az elitekkel.

A bowtie-hálózatban a nemzeti elitek mozgósítani tudnak egyes (regionális alapú) társadalmi csoportokat. Az uralkodónak könnyebb elfojtania a bizonyos területekre koncentrálódó kihívásokat. Emellett az elitek közötti sűrű hálózat hiánya biztosítja azt, amit Ronald Burt szociológus "strukturális lyukaknak" nevez, amelyek lehetővé teszik az uralkodó számára, hogy megossa és uralkodjon.⁴⁷ Ebben a forgatókönyvben az uralkodó nagyobb valószínűséggel hoz létre abszolút uralmat az elitek *uralása* érdekében.

A nemzeti elit alkupozíciója a leggyengébb a gyűrűhálózatban, mivel nem tudnak szövetségeseket találni a társadalmon belül, illetve nem tudnak egymás között koordinálni az uralkodó ellen. Az uralkodó despotikus hatalma ezért ebben a forgatókönyvben éri el a

tetőpontját.

Az állam és a társadalom kapcsolatában a csillagháló az *állam közvetlen uralmát* jelenti. Az uralkodó részben azért vonja be a helyi csoportok képviselőit a nemzeti kormányzatba, hogy információkat gyűjtsön a helyi társadalmakról és gazdaságokról. A piramisszerű társadalmi hálózat esetében az uralkodó a nemzeti elitek támaszkodhat az állam bevételeinek összegyűjtésében és a lakosság mozgósításában. Ebben a foratókönyvben az állam gyakran vezető szerepet vállal a közjavak biztosításának kezdeményezésében és finanszírozásában, amelyek közül a legfontosabbak közé tartozik a biztonság, az igazságszolgáltatás és a közmunkák.

A masnis hálózat az állam és a társadalom partnerségét jelképezi. A helyi érdekeket képviselő nemzeti elitek gyakran versengenek a nemzeti erőforrásokért, amelyeket saját településeikre irányítanak. Előnyben részesítik a nemzeti erőforrások elosztását és a közjavak biztosításának kiszervezését saját társadalmi csoportjaiknak. A kapcsolatban álló társadalmi csoportok haszonra tehetnek szert ezekből a projektekből, és növelhetik státuszukat a helyi közösségben. Az eredmény gyakran az állam és a társadalom közötti partnerség, amelyben az állam a feladatai egy részét, például a védelem és a közmunkák megszervezését, a társadalomra ruházza át. Ebben az esetben a társadalom továbbra is az államtól függ az erőforrások és a legitimitás tekintetében, de jelentős autonómiát élvez.

A gyűrűs hálózat példa arra, amit Prasenjit Duara történész "állami involúciónak" nevez,⁴⁸, amelyben a formális állam a társadalomtól függ számos funkciójának ellátásában, de elveszíti az ellenőrzést a társadalom felett. Ahogy az állam egyre inkább belerokkan az involúcióba, a társadalmi csoportok az állam helyébe lépnek, mint a közjavak biztosításának vezetője, és fenyegetik az állam erőszakmonopóliumát.

Három állandósult egyensúlyi állapot

Azt állítom, hogy az elit társadalmi hálózatainak mindhárom ideális típusa létrehozza a saját, megfelelő *állandósult egyensúlyi állapot*. Minden egyes hálózattípus esetében a szereplők mindkét csoportja - az uralkodó és a nemzeti elitek

- *exogén sokk hiányában* a jelenlegi stabil állapot fenntartását tartják a legérdekesebbnek.

Az uralkodónak az államhatalom és a személyes hatalom közötti kompromisszummal kell szembenéznie. Az uralkodó az államhatalom maximalizálására törekszik, amit leginkább a sztárhálózat létrehozásának elősegítésével érhet el. Ugyanakkor személyes hatalmát és túlélését is igyekszik maximalizálni, ami könnyebb, ha az elitek széttagoltak, például ha masnis vagy gyűrűs hálózatba kapcsolódnak. Az uralkodó tehát infrastrukturális hatalmat cserél despotikus hatalomra. Egy összefüggő elit segíti az uralkodót az állam megerősítésében, de egyben veszélyezteti is a hatalmát. Egy széttöredezett elit gyengíti az államot, de leküzdhetetlen kollektív cselekvési és koordinációs problémákat kell leküzdenie ahhoz, hogy fellázdjon az uralkodó ellen. Ezért a széttöredezett elitstruktúra aláássa az állami infrastrukturális hatalmat, és hozzájárul a despotikus hatalomhoz.

Az elitek célja minden egyes hálózattípusban az, hogy a társadalmi csoportjaik számára takarékosabban nyújtsanak szolgáltatásokat. A *sztárhálózatban* az elitek domináns stratégiája a társadalom mozgósítása az állam megerősítésére, például pénzbeli és emberi erőforrásokkal való hozzájárulással. Az erős központi állam hatékony nemzeti lefedettséget biztosít társadalmi csoportjaik védelmére, ha az elitek ilyen módon kapcsolódnak össze. A *masnis hálózatban* azonban az elitek inkább az állami funkciókat delegálják társadalmi csoportjaiknak, hogy ezek a csoportok sokkal olcsóbban nyújthassák saját magánszolgáltatásaikat, mintha adót fizetnének a nemzeti kormánynak. A *bowtie-hálózatban* a társadalomnak azonban továbbra is érdeke, hogy az állam "talpon maradjon". Egy mérsékelt kapacitással rendelkező állam segíthet megvédeni a társadalmat az egzisztenciális fenyegetésektől, például a külső ellenségektől vagy a nagyszabású természeti katasztrófáktól. A *gyűrűs hálózatban* a társadalmi csoportok függetlenek az államtól. Ahelyett, hogy az állam életben tartásához járulnának hozzá erőforrásokkal, a társadalmi csoportok inkább megtartják maguknak az erőforrásokat. Az állam ebben az egyensúlyban minimális és az összeomlás szélén áll. Az 1. táblázat összefoglalja a három egyensúlyi

állapotnak az állam erejére és formájára gyakorolt hatását.

1. táblázat: Az állam-társadalom kapcsolatok három egyensúlyi helyzete és a megfelelő példák

	Network	Equilibrium	State	State	Form	Example	
	Erő	Szabályozóvs.	Elit	Államvs.	Társadalom		
StarState	megegerősítése az Oligarchia alatt	HighFirst	az egyenlők között	Közvetlen uralom	Középkori	Kína; Anglia a középkor után Normann hódítás	
BowtieState	fenntartása partnerség keretében	p	Moderate	Dominant	Partnershi	Késő császári Kína az ópiumháborúk előtt; Franciaország a középkorban; Afrika Szaharától délre és Latin-Amerika a gyarmati uralom alatt; az iszlám világ a klasszikus korszakban; az Oszmán Birodalom.	
Ringállam	gyengülése a hadúrág alatt		Low	Dominant	State	Involúció	A császári Kína az ópiumháborúk után; Afrika Szaharától délre fekvő része a gyarmatosítás előtti korszakban; a Közel-Kelet egy része a gyarmatosítás utáni korszakban.

A csillaghálózat egyensúlyt hoz létre, amelyet én "Államerősödés az oligarchia alatt" elnevezéssel illelek. Ebben az egyensúlyban az uralkodó és a nemzeti elitek közösen irányítják az államot egy olyan oligarchiában, amelyben az uralkodó az első az egyenlők között. Az uralkodót megakadályozza az abszolút hatalom megragadása, mert az elitek hitelesen fenyegetőzhetnek lázadással. Ebben az egyensúlyban az elitek azért részesítik előnyben az erős államot, mert ki akarják használni annak méretgazdaságosságát, hogy saját társadalmi csoportjaiknak szolgáltatásokat nyújtsanak.

Ez az egyensúly a középkori Kínához a Tang-korszakban (618-907) és Angliához a normann hódítás (1066) után. A Tang-korban Kínát egy arisztokrácia uralta. Ez az arisztokrácia egy félig örökletes kaszt volt, amely több száz nemesi klánból állt. Ezek a klánok szoros házassági hálózatot alkottak, amely összekötötte a birodalom különböző szegleteit. A Tang arisztokrata családok között kialakult társadalmi terep ezért egy csillaghálózatra hasonlított: egy összefüggő központ, amely a perifériával volt összekötve. Angliában, a

normann hódítás idején a normann arisztokraták egy (képzeletbeli) rokoni kapcsolatokkal összekapcsolt csapata meghódította Angliát, és

egységes elitet alkottak. Bár ezeknek az eliteknek voltak nézeteltéréseik, mindannyian központilag orientáltak voltak, mivel az egész országban földtulajdonnal rendelkeztek. A korona iránti támogatásuk Anglia politikai és gazdasági sikerének kulcsfontosságú tényezője volt.⁴⁹

A bowtie-hálózati egyensúlyt "államfenntartó partnerség alatt" nevezem. Ebben az egyensúlyban az uralkodó az "oszd meg és uralkodj" stratégiát alkalmazza a széttagolt nemzeti elit uralására, és abszolút hatalomra tesz szert e csoport felett. Az elitek úgy döntenek, hogy nem fenyegetik az uralkodó hatalmát, mert az ilyen kollektív cselekvés és koordináció túl költséges; inkább egy mérsékelt erő államot választanak, amely képes megvédeni társadalmi csoportjaikat az egzisztenciális fenyegetésektől. Nem akarják azonban, hogy az állam elég erős legyen ahhoz, hogy minden erőforrást kivonjon a társadalomból, mivel ez aláásná társadalmi csoportjaiknak a magánrendeleti intézmények létrehozására irányuló erőfeszítéseit. Az uralkodó elfogadja az államhatalomnak ezt a mérsékelt szintjét, mert az állam további erősödése egy koherensebb elitet igényelne, ami veszélyeztetné személyes hatalmát és túlélését. Az állam egyes funkcióit kiszervezi társadalmi csoportoknak, amelyek az állammal együttműködve közjavakat biztosítanak.

Ez az egyensúly jellemzi legjobban a késő császári Kínát az ópiumháborúk előtt (10th a 19. század közepéigth), Franciaországot a középkorban (10th a 15. század közepéigth), a szubszaharai Afrikát és Latin-Amerikát a gyarmati uralom alatt (18th a 20. század elejéigth), az iszlám világot a klasszikus időszakban (7th a 12. századigth) és az Oszmán Birodalmat (14th a 20. század elejéigth). Ezekben az esetekben egy központi állam különböző társadalmi csoportokat gyűjtött össze, és rájuk támaszkodott az uralkodásban. E társadalmi csoportok közé tartoztak a nemzetszervezetek (a császári Kínában), a feudális urak (Franciaországban), a regionális elitek (Latin-Amerikában), valamint a törzsek vagy etnikai csoportok (a szubszaharai Afrikában és a Közel-Keleten). Robert Bates például azt állítja, hogy a francia arisztokraták törzsi és helyi

orientációjuk voltak: mindegyikük egy bizonyos helységhez kötődött.⁵⁰ Miguel Centeno a gyarmati korszak Latin-Amerikájának államszerkezetét olyan rendszerként jellemzi, amelyben:

"A birodalom minden egyes része kapcsolatban állt a központtal, de a

a különálló régiók nem kapcsolódtak egymáshoz."⁵¹ Hasonlóképpen, Christopher Clapham megjegyzi, hogy a gyarmati uralom alatt az afrikai törzsfőnökök arra korlátozódtak, hogy "meghatározott családok képviselőiként szolgáljanak az egyes törzsfőnökségeken belül", és így "létrehozták a helyi patrónusok egy csoportját, saját klientúrával a törzsfőnökségen belül".⁵²

A gyűrűhálózat egyensúlyi állapotában, "Államgyengülés a hadúrság alatt", az autokratikus vezető által irányított állam túl gyenge ahhoz, hogy a társadalmat irányítsa. A társadalmi csoportok ezért a biztonság és az igazságszolgáltatás biztosítására magánjogi intézményeket hoznak létre. Az állam elveszíti az erőszak feletti monopóliumát, és az összeomlás szélére kerül.

Ez az egyensúly közelíti a birodalmi Kínát az ópiumháborúk után (19. század közepeth - 20. század elejeth), a szubszaharai Afrikát a gyarmatosítás előtti korszakban (19. század előttith), és a Közel-Kelet egy részét a gyarmatosítás utáni korszakban (20. század közepeth). Kínában a meggyengült központi állam a tajping lázadás (1850-1864) során elvesztette az erőszak monopóliumát. A nemzeti vonalak mentén szerveződő magánjogi intézmények autonómmá váltak az államtól, és egyre inkább átvették a helyi közigazgatást, adózást és védelmet. A gyarmatosítás előtti Afrikában, ahogy Jeffrey Herbst érvel, "a hatalmat (meglehetősen reálisan) úgy képzelték el, mint egy sor koncentrikus kört, amelyek a magból sugárzottak ki".⁵³ Míg az afrikai vezetők irányíthatták a magot, "a politikai magon túl a hatalom a távolsággal inkább csökkent".⁵⁴ A posztkoloniális Líbiában, mutat rá Lisa Anderson, a gyarmatosítás előtti közigazgatás olasz gyarmatosítók általi lerombolása végül ahhoz vezetett, hogy a hátszágban újra a rokonságra, mint elsődleges szervezési elvre támaszkodtak.⁵⁵

Záró megjegyzések

Több mint 50 évvel ezelőtt John Peter Nettl azt mondta: "Az állam fogalma jelenleg nem

nagyon divatos a társadalomtudományokban".⁵⁶ Majdnem húsz évvel ezelőtt Margaret Levi megjegyezte: "Egy időszak után

az államelméletekre helyezett tudományos hangsúlyt, úgy tűnik, hogy az állam iránti társadalomtudományos érdeklődés háttérbe szorult egyrészt az intézményekkel, másrészt a társadalmi tőkével szemben."⁵⁷

Ezek a szavak ma is visszhangoznak. Az ebben az esszében áttekintett könyvek azonban azt mutatják, hogy az állam hasznos fogalom az emberi politikai fejlődés hosszú távú vizsgálatakor. Míg rövid távon az intézmények exogének és hasznosak az elemzésben, hosszú távon endogének. Amint Scott, Stasavage, valamint Acemoglu és Robinson megmutatják, a ma magától értetődőnek tartott intézmények - parlamentek, választások és általános választójog - kialakulása évszázadokig tartott, és az állam és a társadalom közötti kölcsönhatás volt e politikai fejlődés egyik fő mozgatórugója.

Műveik átfogó történelmi nézőpontot nyújtanak, amely meggyőző alapként szolgál az államelméletek újszerű kiterjesztéséhez.

Az államelméleti szakemberek azonban még mindig szembesülnek azzal a kihívással, hogy megértsék az államfejlődés társadalmi alapjait. A jövőbeni elméleti újítások két lehetséges úton történhetnek: konkrét társadalmi struktúrák és állami eredmények összekapcsolása, vagy az állam és a társadalom közötti határvonal elmosódása. Az általam javasolt "Állam a társadalomban 2.0" keretrendszer egy előzetes kísérlet erre. Ez az első lépés az állam és a társadalom közötti kölcsönhatások feltárása felé. Amint azt bemutatom, a keretrendszer a premodern társadalmak számos esetét megvilágíthatja. A modern korban, ahogy a társadalmi struktúrák egyre összetettebbé válnak, és ahogy az elitek társadalmi kapcsolatai (politikai, gazdasági és társadalmi kapcsolatokon keresztül) sokszínűbbé válnak, több kutatásra van szükség az elit társadalmi terepének feltérképezéséhez a demokráciákban és az autokráciákban egyaránt. Jelentős haszna lesz annak, ha ezt az erőfeszítést különböző esetek több időpontban történő vizsgálatával folytatjuk.

MEGJEGYZÉSEK

A szerző köszönetet mond Daron Acemoglunak, Steve Levitsky-nek, David Stasavage-nek és két névtelen véleményezőnek a hasznos visszajelzésekért.

¹ A közelmúltban megjelent, hosszú távú szemléletű munkák közé tartozik Francis Fukuyama, *The Origins of Political Order* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011); Francis Fukuyama, *Political Order and Political Decay* (New York: Macmillan, 2014).

² Az állam és a társadalom közötti elmosódó határ elméleti tárgyalását lásd Anna Grzymala-Busse és Pauline Jones Luong, "Reconceptualizing the State: Lessons from Post-Communism". *Politika és társadalom* 30 (4) (2002), 529-554.

³ Hans Heinrich Gerth és C. Wright Mills, *Max Weberről: Essays in Sociology* (New York: Oxford University Press, 1976), 78.

⁴ David Frisby, *Georg Simmel* (London: Psychology Press, 2002), ix.

⁵ Robert A. Dahl, *Ki kormányoz?* (New Haven, CT: Yale University Press, 1961).

⁶ David Bicknell Truman, *The Governmental Process* (New York: Alfred A. Knopf., 1971), 33-48.

⁷ A strukturális funkcionalizmus szintézisét lásd Gabriel Abraham Almond és G. Bingham Powell, *Comparative Politics* (Boston, MA: Little, Brown and Company, 1978).

⁸ Perry Anderson, *Lineages of the Absolutist State* (New York: Verso Books, 1979).

⁹ Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System I* (Berkeley: University of California Press, 1974).

¹⁰ Lásd Chalmers Johnson, *MITI and the Japanese Miracle* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1982).

¹¹ Peter Evans, Dietrich Rueschemeyer és Theda Skocpol, *Bringing the State Back In* (New York: Cambridge University Press, 1985), vii.

¹² *Ibid.*, vii.

¹³ *Ibid.*, 9.

¹⁴ Otto Hintze, *The Historical Essays of Otto Hintze* (New York: Oxford University Press, 1975); Charles Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992* (Oxford: Blackwell, 1992). Lásd még Brian Downing, *The Military Revolution and Political Change* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993); Hendrik Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996); Timothy Besley és Torsten Persson, "Wars and State Capacity," *Journal of the European Economic Association* 6 (2-3) (2008), 522-530; Mark Dincecco, *Political Transformations and Public Finances* (New York: Cambridge University Press, 2011); Lisa Blaydes és Christopher Paik, "The Impact of Holy Land Crusades on State Formation: War Mobilization, Trade Integration, and Political Development in Medieval Europe," *International Organization* 70 (3) (2016), 551-86. A kritikákat lásd Didac Queralt, "War, International Finance, and Fiscal Capacity in the Long Run," *International Organization* 73 (4) (2019), 713-53; Mark Dincecco és Yuhua Wang, "Violent Conflict and Political Development over the Long Run: China versus Europe," *Annual Review of Political Science* 21 (2018), 341-58; Anna Grzymala-Busse, "Beyond War and Contracts: The Medieval and Religious Roots of the European State," *Annual Review of Political Science* 23 (2020).

¹⁵ Charles Tilly, *The Formation of National States in Western Europe* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1975), 42.

¹⁶ Victoria Tin-bor Hui, *War and State Formation in Ancient China and Early Modern Europe* (New York: Cambridge University Press, 2005); Jeffrey Herbst, *States and Power in Africa* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014); Miguel Angel Centeno, *Blood and Debt* (University Park: Pennsylvania State University Press, 2002).

¹⁷ Lásd például Thomas Ertman, *Birth of the Leviathan* (New York: Cambridge University Press, 1997); Daniel Ziblatt, *Structuring the State* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006).

¹⁸ Margaret Levi, "The State of the Study of the State", in Ira Katznelson és Helen Milner, szerkesztők, *Political Science: The State of the Discipline* (Washington, DC: American Political Science Association, 2002), 37.

¹⁹ Douglass C. North és Barry R. Weingast, "Alkotmányok és elkötelezettség: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England," *The Journal of Economic History* 49 (4) (1989), 803-32.

²⁰ Robert H. Bates és Da-Hsiang Donald Lien, "A Note on Taxation, Development, and Representative Government," *Politics & Society* 14 (1) (1985), 53-70.

²¹ Margaret Levi, *Of Rule and Revenue* (Berkeley: University of California Press, 1988).

-
- ²² Barbara Geddes, *Politician's Dilemma* (Berkeley: University of California Press, 1994).
- ²³ Fontos megemlíteni néhány újabb munkát, amelyek a társadalmi vagy közösségi elitek államépítésben betöltött szerepére összpontosítanak, lásd Marcus J. Kurtz, *Latin American State Building in Comparative Perspective* (New York: Cambridge University Press, 2013); Dan Slater, *Ordering Power* (New York: Cambridge University Press, 2010). Annak fontos tárgyalását, hogy az elképzelések hogyan befolyásolják az elitek államépítési projektek elindítására vonatkozó döntéseit, lásd Hillel David Soifer, *State Building in Latin America* (New York: Cambridge University Press, 2015).
- ²⁴ Joel S. Migdal, *Strong Societies and Weak States* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988), xvi.
- ²⁵ *Ibid.*, 29.
- ²⁶ *Ibid.*, 34-35.
- ²⁷ Vivienne Shue, *The Reach of the State* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1988).
- ²⁸ Elizabeth J. Perry, *Shanghai on Strike* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1993).
- ²⁹ Joel Migdal, Atul Kohli és Vivienne Shue (szerk.), *State Power and Social Forces* (New York: Cambridge University Press, 1994).
- ³⁰ Charles Tilly, *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons* (New York: Russell Sage Foundation, 1984).
- ³¹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Elements of the Philosophy of Right* (New York: Cambridge University Press, 1991), 23.
- ³² Lásd pl. V. Gordon Childe, *Man Makes Himself* (London: Watts, 1965).
- ³³ Thomas Hobbes, *Leviathan* (New York: Cambridge University Press, 1996), 96.
- ³⁴ Lásd James C. Scott, *The Art of Not Being Governed* (New Haven, CT: Yale University Press, 2010).
- ³⁵ *Ibid.*, 117.
- ³⁶ *Ibid.*, 121-22.
- ³⁷ *Ibid.*, 128.
- ³⁸ Lásd még James C. Scott, *Weapons of the Weak* (New Haven, CT: Yale University Press, 2008).
- ³⁹ Scott, 2008, 30.
- ⁴⁰ *Ibid.*, 35.
- ⁴¹ Seymour Martin Lipset, "A demokrácia néhány társadalmi feltétele: *American Political Science Review*, 53 (1) (1959), 69-105; Barrington Moore, *Social Origins of Dictatorship and Democracy* (Boston, MA: Beacon Press, 1993); Carles Boix, *Democracy and Redistribution* (New York: Cambridge University Press, 2003); Daron Acemoglu and James A. Robinson, *Economic Origins of Dictatorship and Democracy* (New York: Cambridge University Press, 2006); Ben W. Ansell és David J. Samuels, *Inequality and Democratization* (New York: Cambridge University Press, 2014); Daniel Ziblatt, *Conservative Political Parties and the Birth of Modern Democracy in Europe* (New York: Cambridge University Press, 2017).
- ⁴² David Stasavage, *The Decline and Rise of Democracy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2020), 44. o.
- ⁴³ Karl August Wittfogel, *Oriental Despotism* (New Haven, CT: Yale University Press, 1959).
- ⁴⁴ Ha az angol (brit) általános választójogot 1918-ra datáljuk, amikor a nők szavazati jogot kaptak.
- ⁴⁵ Az állam és a társadalom kapcsolatát vizsgáló úttörő munkákat lásd Peter B. Evans, *Embedded Autonomy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012); Steven Levitsky és Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism* (New York: Cambridge University Press, 2010).
- ⁴⁶ Seymour Martin Lipset és Stein Rokkan, *Party Systems and Voter Alignments* (New York: Free Press, 1967).
- ⁴⁷ Ronald S. Burt, *Structural Holes* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992).
- ⁴⁸ Prasenjit Duara, *Culture, Power, and the State* (Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1988), 74.
- ⁴⁹ Robert H. Bates, *The Development Dilemma* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2017).
- ⁵⁰ *Ibid.*, 47.
- ⁵¹ Centeno, 2002, 143.
- ⁵² Christopher S. Clapham, *Private Patronage and Public Power* (London: Burns & Oates, 1982), 84-5.
- ⁵³ Herbst, 2014, 45.
- ⁵⁴ *Ibid.*, 56.
- ⁵⁵ Lisa Anderson, *The State and Social Transformation in Tunisia and Libya, 1830-1980* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014), 9-10.
- ⁵⁶ John P. Nettl, "The State as a Conceptual Variable", *World Politics* 20(4) (1968), 559-592.
- ⁵⁷ Levi, 2002, 33.